

De Nederlandse Hervormde kerk te Scherpenisse.

Aan de zuidzijde van het voormalige eiland Tholen herinnert de Westkerkse berg aan de eerste bewoners van Scherpenisse. In deze berg zijn scherven gevonden van Pingsdorfaardewerk, die uit het begin van de 12de eeuw dateren. In schriftelijke bronnen wordt het eiland Scherpenisse voor het eerst genoemd in een oorkonde van 14 oktober 1206. Er zal toen reeds een kapel of kerkje zijn geweest want in een oorkonde van 1203 wordt naast de kasteelheer van Poortvliet de geestelijke van "Scarpennesse" Baldewinus als getuige genoemd.

De aan de heilige maagd Maria gewijde kerk behoorde tot het decanaat Zuid-Beveland en het kapittel van Oud-Munster te Utrecht. In de kerk waren drie kapellen gevestigd die gewijd waren aan St. Barbara, het Heilig Kruis en St. Jan.

Omstreeks 1565 was Johannes Versteeg pastoor te Scherpenisse. Hij ging tot de reformatie over. Bij de komst van Alva (1567) is hij gevlucht. De Raad van Beroerten, beter bekend als de Bloedraad, heeft in die tijd een aantal inwoners van het eiland veroordeeld voor ketterij. Na de overgang van het eiland Tholen naar de prins van Oranje in 1577 en de reformatie was de Antwerpenaar Johannes Florianus korte tijd predikant van Sint-Maartensdijk en Scherpenisse. Er blijft echter een groep roomsgezinden. Dit blijkt onder andere uit het feit dat een inwoner van Scherpenisse in 1597 een zogenaamde bedevaart bij koopmanschap naar Rome ondernam en nog in 1628 wordt de hulp van de classis ingeroepen om te voorkomen dat inwoners naar de R.K. schuilkerk te Halsteren gaan.

Een eind 17de eeuwse gravure van Scherpenisse in de Cronijk van Zeeland van M. Smallegange laat de indrukwekkende kruiskerk zien die met het vieringtorentje op de kruising van het schip en dwarspand hoog boven de bebouwing van het dorp uitsteekt. Het valt echter op dat de noordelijke zijbeuk, die ongetwijfeld van voor die tijd dateert, niet is te zien.

Van de bouw in de elegante vorm van de late Brabantse gotiek is nauwelijks iets bekend. Slechts een oorkonde in het archief van de Nassause Domeinraad vermeldt dat er in 1462 door de kerkmeesters van Scherpenisse enig land werd gekocht ten behoeve van de bouw van een nieuw koor. Het schip van de kerk is in de eerste helft van de 16de eeuw gebouwd. Hoewel het resolutieboek van het dorpsbestuur in 1750 en 1752 vermeldt dat er stenen, kalk en afbrokkelingen van het gewelf waren gevallen, zijn er bij de laatste grote restauratie geen sporen van een stenengewelf van het middenschip gevonden. Wel zijn restanten gevonden van een houten tongewelf. De beide zijbeuken, die door Tudorbogen in open verbinding staan met het middenschip hebben wel aanzetten voor stenen kruisgewelven.

Ook de zware niet voltooide met natuursteen beklede toren dateert van het begin van de 16de eeuw. Mogelijk is de toren tijdens de bouw reeds scheefgezakt en vond men het te riskant om er nog een geleding op te bouwen, doch ook de armoede als gevolg van overstromingen in de 16de eeuw en de reformatie kunnen er de oorzaak van zijn geweest dat de toren is afgebouwd met een vierkante houten bovenbouw.

Reeds in de 17de eeuw is er sprake van ernstig verval zoals in 1620. Ook leed de kerk ernstig van de overstromingen van 1645 en 1671 en een zware storm in 1677. Bij deze storm woei de nabijgelegen houten standerdmolen om. Geld voor herstel was er nauwelijks. In 1685 dreigden twee pilaren van het koor in te storten, terwijl in een rekest van 1698 sprake is van een in tweeën gescheurde pilaar. Ook klaagde de magistraat dat men bij regen nauwelijks droog kon zitten. De prins van Oranje stelde hierna als heer van Scherpenisse geld beschikbaar voor noodherstel en onderhoudswerk.

Nadat in 1750 stenen en kalk naar beneden waren gevallen, besloot men de preekstoel en de zitplaatsen naar het schip over te brengen. In 1752 viel er opnieuw kalk en gruis op de

preekstoel. De predikant Matthias Janssen was zo geschrokken dat hij geen dienst meer in de kerk wilde doen. Opnieuw werden de zitplaatsen verzet, terwijl de preekstoel tegen de toren werd geplaatst. Inmiddels stond het plan tot afbraak van een deel van de kerk vast. In 1753 zijn het koor en het dwarspand gesloopt. Slechts enige stukken muur van het transept en een deel van een traptorentje aan de zuidzijde zijn bewaard gebleven. Aan het "eind" van de kerk werd tussen de pilaren een muur gemetseld waarin een raam werd opgenomen, dat bij de laatste restauratie is dichtgemetseld, alsmede een anker om de hemel van de preekstoel aan te bevestigen.

De laatste grote restauratie vond plaats van 1971-1974. De noordingang is toen vervangen door de toegang via de toren. Aan de achterzijde is tegen de oostmuur van de kerk een nieuwe consistoriekamer gebouwd. Voordien kwam de kerkenraad voor de dienst bijeen achter een houten schot in de kerk. De in 1742 met blauwe dakpannen gedekte daken van de zijbeuken werden weer met leien gedekt.

Het tiengebodenbord van 1581 kreeg een nieuwe plaats en de 17de en 18de eeuwse eikenhouten overdekte bochten, waarin voorheen de magistraten van Scherpenisse en Westkerke, doch ook de stokman, grafdelver, diender en nachtwaker de kerkdiensten bijwoonden, zijn hersteld en opnieuw geschilderd.

Tijdens de restauratie zijn op de pilaren aan de noordzijde nog enige geschilderde wijdingskruisen gevonden die aan de katholieke tijd herinneren.

Verder bevat de kerk een preekstoel die op een omgekeerd stenen gotisch doopvont rust. Deze is in 1616 gemaakt door Nicolaas Joossen. De koperen doopbekkenhouder, kandelaar en zandloperhouder zijn, evenals de kandelaar van de voorlezer op de eerste bank, begin 18de eeuws. De twee koperen kronen zijn in 1654 en 1787 geschonken door respectievelijk Aelten Floryanus en de schoolmeester tevens koster Johannis van Rosevelt.

Het huidige orgel is niet het eerste orgel in de kerk. In archiefstukken van 1563 en 1600 is namelijk sprake van een organist. Het orgel uit die tijd zal in het begin van de 17e eeuw zijn verwijderd. Het huidige orgel is in 1907 gekocht van de orgelfabrikant Vermeulen te Woerden. Het telt 1044 pijpen.

In de kerk liggen nog enige oude grafzerken waarvan de oudste uit 1441 dateert. Verder zijn er nog enige 16de en 17de eeuwse zerken.

De ligging van de kerk buiten de dorpskern maakt het mogelijk dat er nog steeds in de directe omgeving van de kerk kan worden begraven.

De huidige algemene begraafplaats is in 1926 aangelegd naast het oude kerkhof.

In de 18de eeuw hingen er nog drie klokken in de kerktoren. Thans is nog alleen de zwaarste aanwezig. Deze klok met een gewicht van 1053 kg is ruim 500 jaar geleden, in 1484, gegoten door de Mechelse klokkengieter Symoen Waghevens.

De klok draagt als opschrift:

*Benedicta (de gezegende) is minen naem
Mijn geluyt zye Goede beqaem
Alsoe verre als men mijn horen sal
Wilt God bewaren boven all.*

J.Z., 2003.